

bodemo, da v resnici neobhodno potreben živež rastlini je amonijak, akoravno rastlina ne obstoji iz njega.

Amonijak je namreč kemična spojina, to je, z navadnimi pripomočki neločljiva zveza dveh teles, dušca in vodenca, ki znajdeta se v rastlini zvezana (spojena) z drugimi telesi, in sestavljata na ta način važne dele rastline. — Dušec je plin brez barve in brez duha. Naš navadni zrak je zmes štirih petin dušca in ene petine kisleca. Zadaži je za dihanje neobhodno potreben, ker v samem čistem dušcu hipoma vgasne vsako goreče telo, in tudi živali se v njem hitro zaduše; zaradi tega imenuje se ta plin dušec. — Vodenec je pa plin, ki se užge, ako se ga dotakne kako razbeljeno telo ali kak plamen, in gori se slabo svetečim plamenom.

Dušec in vodenec zove kemik nezložena telesa (prvine), amonijak in druga enaka telesa pa zložena telesa (kemične spojine). Ako ne najdemo amonijaka v rastlini, in mesto njega dušec in vodenec v drugih spojinah, moral se je dušec ločiti od vodenca v rastlini še le, to je, spojina amonijak razkrojila se je v dva telesa, iz katerih obstala je poprej. To zgodilo se je tudi!

V katerih organih nahaja se pa dušec? Nahaja se v vseh semenih in sploh v plodovih vsakovrstnih rastlin. Ako ne dobiva rastlina dušca, naj bode uže v tej ali drugi obliki, zlasti pa v podobi amonijaka, zamoremo misliti si, kakošno je potem seme in plod, ako primanjuje njima hrane, iz katere sestavlja si rastlina najbolj važni del semena in plodov.

(Konec prihodnjič.)

Obrtnija v Trnovsko-Uremski dolini.

Naša ožja domovina Kranjska ima še obilo zakladov in talentov zakopanih, kateri, ako bi se odgrebli, bi ljudstvu lepih dohodkov dajali. Časi so pa tudi taki nastali, da bode treba na vse strani pravega napredka, ako se bode hotelo še dalje živeti in shajati. Ne le kmetijstvo bode se moralo povsod v boljši in racionalni stan povzdigniti, nego treba bode tudi krajem primerno obrtnijo vpeljati, katera se na Kranjskem le še vse preveč in splošno pogreša. Res je, da se v Ribniški dolini vsakovrstna suha in glinasta roba, v Kamniški okolici slamniki, v Stražišu, Bitojah, Smartnu itd. sita in plahte (koci), v Loku železno orodje in parkete, v Železnikih, Kropi, Kamnigoricu in Tržiču cveki in usnje, poslednje tudi na Vrhniki, v Idriji čipke (špice), v Bohinski dolini, ter v Krnici in Grabču pri Gorjah na Gorenjskem škafi, na Gorjušah nad Bohinjem „čedre“ ali fajfe, na Jesenicah in okolici kakor tudi okolo Begunj pri Radolici suknjeni in volneni izdelki, v Ljubnem pri Podnartu in v Komendi pri Kamniku lonci in sklede, po Poljanski in Sevški dolini nad Loko pa domače platno po nekoliko izdeluje.

Kje so pa drugi kraji posebno na Notranjskem? V vseh krajih, kjer se kaj obrtuje, opazuje se očitno tudi boljši gmotni položaj med prebivalstvom, ker ljudstvo o dnevih in časih, kateri niso kmetskim opravičilo prilični, si z domačim izdelovanjem obrtnijskih predmetov razne vrste lepega zaslužka in postranskih dohodkov prislužuje.

Koliko dragega časa pa nasprotno po krajih, kjer o kaki obrtniji nobenega sledu ni, posebno ob deževji in pa v dolgih zimskih večerih brez koristi in haska v zaton neskončne večnosti in v škodo prebivalstva samega zgine! — Čas je zlato; a čas zgubljen se nikdar več ne povrne! Škoda neprecenljiva!

Se vé, obrtnija mora biti pa tudi kraju primerna, to je, da se sredstva, za njo potrebna, tudi doma in dober kup dobivajo, da se tako delo in trud

bolje poplačuje. Ako se morajo ti pripomočki od drugod, morebiti celo iz daljnih krajev še le naročevati, kar je z večimi ali manjšimi stroški zedinjeno, požre to uže glavni dobiček izdelkov, in delavcu ne ostane dosti drugzega, nego delo in trud, kar bi se reklo, da dela le brezplačno tlako.

V Trnovsko-Uremski dolini pa dosedaj še skoraj vsi pripomočki za kako obrtnijo primanjkujejo; treba si jih je še le zagotoviti. Posebno ob vodi Reki je lega zemlje in nje lastnosti ugodna za vsakovrstne baže vrbovja (*salix*). Ker ta voda na več krajih pri travnikih in njivah, kakor tudi pri pašnikih zemljo odnaša, nasajajo ljudje ob njenem obrežji v obrambo svojih zemljišč navadno le jelše in pa jagnjeta, kar jim k večjemu le kako naročje slabih drv v plačilo donaša. Ali bi ne bilo bolje delo in opravilo, ko bi se obrežje Reke in drugi bolj mokri grapasti kraji, kjer za drugo drevje ni, z raznim vrbovjem, osobito vrbo pleteničarico (*Korbweide* — *salix viminalis*) nasadilo, od katerih bi ljudje slednje leto obilo lepih šibic in trt za jerbase, košare, korbice in pletenice dobivali, kakoršne šibice se tudi lahko prodajo v kraje, kjer je plétarska obrtnija domá? Vrbovi nasadi so pa tudi proti deročim vodam najbolje in gotove žive jézi, ker delajo dolge in goste korenine, s katerimi zemljo proti vodi izredno dobro povežejo in preprežejo.

Ker je posebno slovensko ljudstvo za vse stroke obrtnosti tudi duševno izredno nadarjeno, kar kažejo vsake baže samouki-domačini, naj bi se potem skrbelo, da bi se iz vsake občine Trnovsko-Uremške doline vsaj po eden sposoben in zmožen mladeneč dal raznega pleteničenja učiti, kateri bi bil po dovršenem tem uku v svoji občini drugim domač učitelj. Ta poduk naj bi bil dotičnim učencem deloma na občinske stroške, deloma na podlagi kake pridobljene podpore v delež! Počasi bi se ta obrtnija v Trnovsko-Uremski dolini splošno razširila in bi ubogim občinam lepe postranske dohodke donášala, a ljudstvo bi posebno pozimski čas imelo za kratek čas tudi koristnega posla, kar bilo bi na vse strani za dušo in telo koristno.

Drugo, kar bi se tu koristno vpeljati dalo, bilo bi izdelovanje pip ali fajf. Potrebne lesa, jelševih porobkov, kateri je za ta izdelek najboljši in pripravejši, je tod v izobilje. Le nekoliko učencev v tem poslu pod navedenimi pogoji je treba izuriti dati, pa bi se tudi v tem obziru kmalu koristno napredovalo. Za take male rezljarije se nahajajo posebno v Čeljah, na Ostrožnembrdu in na Suhoriji izredni talenti. Škoda za-nje, da neizbujeni še vedno spanje pravičnega spé!

(Konec prihodnjič.)

Starozgodovinske stvari.

Collectae papales leta 1323.

v archidiaconatu savinskem.

Priobčil Davorin Trstenjak.

Ker sem uže „collectae papales“ o cerkvah „archidiaconatus Carnioliae et Marchiae“ objavil, naj še razglasim imena cerkev, ki so papežev davek plačevati morale „in Archidiaconatu Seuniae“, to je, v savinskem. Uže omenjena listina pravi:

Anno et indictione suprascriptis (1323. 23. Novembris). In Archidiaconatu Seunie dicti D. Legati imposite et distribute fuerunt Marche LVI. et Denarii LXX. novorum Aquilgensium, cum justis et moderatis expensis per impositores ad hoc deputatos.

Archidiaconatus Seunie.

Prior de Seytz, ordinis Cartusiensis, marc. VI. et dimidia. — Prior de Gyrio (Jurklošter), ejusdem ordinis, marc. IV. — Prior de Studenitz, Ordinis predicatorum, marc. IV. et denar. XL. — Comendarius domus in Harlenstein (Heilensten, Polzela), Ordinis hospitalis, marc. dimidia. — Monasterium Obremburgense (Gornjigrad), marc. XIII. et dimidia. — Plebes in Chotz (Hoče, pri Mariboru), marc. III. — Plebes in Tyver (Laško), marc. III. — Plebes in Gonwitz (Konjice), marc. III. — Plebes in Scharlach (Škale), quam tenet D. Abbas Obremburgensis, marc. III. — Plebes de Wraslau, marc. I. et fertones tres. — Plebes de Saxenveld, marc. una, et fertones III. — Plebes de Sleuntz (Slivnica pri Mariboru) marc. I. et fertones III. — Nova Ecclesia (Nova cerkev pri Celji), marc. I. et fertones III. — Plebes in Rohatz (Rogatec), marc. I. cum dimidia. — Plebes S. Ruperti prope Savam (sv. Rupert na Vidmi), marc. unam, et denar. XL. — Plebes de Scherfenberch, marc. I. et denar. XL., torej je savinski arhidiaconat tudi segel čez Savo. — Plebes de Ponikel (Ponikva ob južni železnici), marc. I. — Capella s. Georgii in Gotemdorf (Gotovlje pri Žalci) et capella s. Laurentii in ponte (je ni več zdaj), qualibet ipsarum fertones III. — Capellani in Pulscan (dolnja Puskava), et in Scalek (sv. Martin v Šaleku), qualibet marc. dimidia.

In Archidiaconatu Carinthie.

Plebes St. Martini prope Windisgraz marc. IV. — Plebes s. Pangratii in Windisgraz (zdaj officialno: St. Pankrac v Starem trgu (Altenmarkt) marc. VII., solidorum et denar. LX. — Plebes in Saldenhofen (Vuzenice), marc. III. et den. XXXII.

To so torej bile samostalne fare oglejskega patrijarhata, ki je segel do Drave, v sedanji lavantinski škofiji. Fare onkraj Drave so spadale pod salcburškega višjega škofa.

Kako je bilo z mestno faro sv. Daniela v Celji, ker se tukaj ne imenuje? In vendar se uže 16. aprila l. 1319. imenuje „plebanus Henricus s. Danielis in Cilla“. Dobil sem po prijatelju točni prepis listine, iz „Museo civico“ v Vidmu, katerega tukaj pristavim:

„Paganus Dei et Apostolice Sedis gratia, Sanctae Sedis Aquilignensis Electus et Administrator Conrado Plebano in Urazlau (Brašlovce), Thome, Plebano in Saxenveld, ac Conrado, notario de Cunemburch (Heunburg, Obre na Koroškem), Aquilegensis Dioecesis Salutem in Domino!

Frivolas excusationes, quas super expoliatione presbiteri Henrici Plebani S. Danielis de Cilla, Dioecesis Aquilignensis pretenditis, non recipimus, cum nec videamus, nec verum sit, quod Abbas in Sitich, quem temerarie Dominum vestrum vocatis, habeat potestatem instituendi vel destituendi aliquem in dicta Plebe de Cilla, que ad nos pertinet pleno jure. Tamen ad vestram malitiam convicendam, presentium tenore Vobis terminum peremptorium assignamus usque ad tres Hebdomadas proxime futuras ab hodie computandas, tam ad docendum de jure dicti Abbatis, quod ipsum habere dicitis, quam ad comparendum legitime coram nobis excusatori Vos, si poteritis, super spoliacione Presbiteri memorati. Alioquin contra vos et vestrum quem libet per excommunicationis penam, et alias, quantum de jure poterimus, procedemus. Quod si dies termini in diem inciderit feriatam, sequens non feriatam suppleat vices suas.

Datum Aquilegie in Patriarchali Palatio die XVI.

mensis Aprilis II. indictione. Eusebius de Romagnono, Cancell. Patriarch.“

Naj nam to zagonetko reši veleučeni naš g. kanonik J. Orožen, marljivi obdelovatelj cerkvene zgodovine v lavantinski škofiji.

Znanstvene stvari.

50. seja Matičinega odbora
(Iz odborovo seje Matice slovenske)

16. svečana 1881.

Sešlo se je poleg podpredsednika gosp. dr. Antona Jarca, ki je namesti po bolednosti zadržanega predsednika dr. Jan. Bleiweisa skupščini predsedoval, 13 odbornikov. Po obširnejših ali krajših obravnavah so obveljali sledeči sklepi:

Rokopis gosp. prof. Macuna o zgodovini slovenske literature na Štajarskem se je gosp. prof. Vodušku izročil v pregled.

Dopis gosp. dr. Ulage o imenovanji stalnega tajnika se je vzel na znanje.

O rokopisu z naslovom „Lessingova in Šček-spčarova sodba o vidih“, ki ga gosp. prof. Janko Pajk ponuja za „letopis“ Matičin, se sklene, da znanstveno to razpravo odbor rad sprejme, ako jo odsek za izdavanje knjig odobri; zato naj gospod profesor rokopis pošlje odboru v pregled.

Nekaterim gosp. pisateljem odbor določi nagrade. Določilo se je, naj se ustanovnikom, ki so uže dolgo zaostali s pravilnim vplačevanjem svojih doneskov, na znanje da, da poravnajo svoj dolg zadnji čas v 4 tednih; ako tega ne storijo, izbriseje je iz vrste ustanovnikov.

97 zadnji čas novo vpisanih udov se je sprejelo in več novih poverjenikov nastavilo, kajti likvidacijski operat, ki ga je odbornik gosp. Robič po 6 mesecih z velikim trudom in pomočjo odbornika g. Stegnarja dovršil, je kazal, da je več in na nekaterih krajih drugih poverjenikov neobhodno treba, da se vredi ta Matični finančni posel. Odbor je toplo zahvalo izrekel in nekoliko odškodovanja za veliki trud votal gosp. Robiču, pa tudi njegovemu pomočniku gosp. Stegnarju, ki sta zagotovila, da tako dolgo, dokler ni imenovan stalni tajnik, hočeta opravljati tajnikova opravila, ako jima, če treba, pomaga bivši tajnik, odbornik Praprotnik, ki je na razodeto mu to željo odgovoril, da bo brezplačno rad to storil. Novi poverjeniki so

Ker z ozirom na svoja mnogobrojna šolska opravila ne more odbornik gosp. Praprotnik zadostiti poslu Matičinega tajništva in je zato le do konca 1880. leta opravila tajnikova izvrševati se zavezal, je odbor ukrenil pred prihodnjim občnim zborom stopiti s predlogem, naj se razpiše služba stalnega tajnika s 600 gold. letne nagrade plače.

Prihodnji občni zbor se, sklic 27. dne aprila, ki tudi v smislu Matičnih pravil, volil nove odbornike. Po §. 12. izstopijo gospodje Karol Klun, dr. Poklukar, Fr. Souvan stareji, Fel. Stegnar, Mih. Herman, Fr. Kosar, dr. Sterbenc, Karol Šavnik in dr. Tonkli.

Ker so knjige, katere Matični udje dobijo za l. 1880. že gotove in za odpošlanje pripravljene, je odbor ceno, po kateri bodo na prodaj v bukvarnah, tako-le odločil:

„Oko in vid“ 50 kr., — „Vpliv vpijančjih vih pijač na človeški organizem“ 25 kr. zato, ker odbor želi, da se ta knjiga razširi med ljudstvom; — „Kopitarjeva spomenica“ (obsegajoča 12 pol)